

Životinje u likovnim umjetnostima: razmišljanja jednog medijeviste

U srednjem su vijeku umjetnici i naručitelji koristili životinjske likove za ilustraciju jasno određene biblijske tradicije ili bi životinjskim imenima (pa tako i njihovim vizualnim prikazom) simbolično prenosili neku ideju (poput ribe, slova koje, na grčkom, nose akronim Isusa Krista, sina Božjeg). U rimskim katakombama i na mozaicima prvih kršćanskih bazilika nalazimo brojne primjere izražavanja alegorijskih koncepata putem životinjskih likova. U romanici životinje postaju sastavnim i jasno definiranim dijelom srednjovjekovne ikonografije, tvoreći definiran sustav simboličnog prikazivanja, koji se temelji na prihvaćenoj literarnoj, teološkoj i kozmološkoj tradiciji koju prenose klerici i učenjaci, a koju razumiju i nepismeni vjernici i koji postaje novim jezikom što zamjenjuje i objašnjava pisanu i u liturgiji govorenu riječ. U ovom se periodu stvara razvidna razlika između korištenja životinjskih likova kao dekorativnih prikaza (na tkaninama, dijelovima liturgijske skulpture ili na ornamentalnim dijelovima zidnih slika) i onih koji nose simbolično značenje. Sakralna umjetnost toga doba postaje prostorom izričaja kojim dominira simbolizam životinja i javlja se u svim vizualnim umjetnostima: slikarstvu, zidnom i podnom mozaiku, minijaturi, tkaninama i skulpturi. Pojavljuju se različite životinje, često izdvojene u posebnim okvirima ili krugovima, nasuprotno postavljene, u unutrašnjosti ali i na vanjštini spomenika, na okvirima portala kao i na podu uokolo oltara. Životinje na rubovima rukopisa posebno su bogate simboličnim značenjima. Polazište za sve koji se bave ovim poljem istraživanja jesu izvori koji su nadahnuli životinjske prikaze, među kojima posebno mjesto zauzimaju djela poput *Physiologusa* i tzv. Bestijariji te *De bestiis*, pogrešno atribuiran Ugu iz San Vittorea.

Interes se za ikonografiju, odnosno proučavanje značenja srednjovjekovnih prikaza, javlja u renesansi, no oblikuje se tek djelom Cesara Ripa (1555./1560.-1622.) *Iconologia*, izdanim u Rimu 1593., pravim rječnikom motiva i tema koje su se prikazivale i koje se mogu prikazivati, predloženih abecednim redom te ponovljenim izdanjem iz 1603., u kojem se tekst obogaćuje ilustracijama. Francusko izdanje Ripine *Iconologie* izlazi već 1644. u Parizu u prijevodu Jeana Beaudoina i postiže velik uspjeh. Iste se godine pojavljuje i holandski prijevod, 1704. njemačko i 1709. englesko izdanje, svi redom potvrđujući velik uspjeh djela, koje postaje važnim literarnim predloškom prvih značajnih povjesničara umjetnosti. Kada se u 19. stoljeću razvija povijest umjetnosti kao znanstvena disciplina, središnja ličnost za pokretanje studija kršćanske i srednjovjekovne ikonografije bio je erudit Adolphe-Napoléon Didron (1806.-1867.), koji objavljuje *Instructions sur l'iconographie chrétienne* 1841. i priručnik *Iconographie chrétienne, histoire de Dieu* 1843. Ovaj je priručnik, volumen od više od 600 stranica, doživio nastavak u djelu *Manuel d'iconographie chrétienne, grecque et latine*, koje se profiliralo kao vodič o bizantskom slikarstvu. Velika se razlika i promjena u proučavanju srednjovjekovne ikonografije javlja objavom djela Emila Mâlea, *L'art religieux du XIIIe siècle en France. Etudes sur l'iconographie du Moyen Age et sur ses sources d'inspiration*. Mâleovo djelo, zajedno s Didronovim *Dizionario di archeologia cristiana e liturgia*, predstavlja prijelaz iz romanticizma u moderno doba ikonografskih istraživanja, temeljenih, ponajprije, na proučavanju pisanih izvora. U Njemačkoj je ovaj prijelaz zabilježen u radovima Antona Springera i Karla Künstlea.

Posljednjih smo godina svjedoci pojačanom interesu za simbolizam životinja, koji je pojasnio, ali i unio nerazumijevanje, povezivanje umjetničkih formi i zooloških spoznaja. U zaključku ove kratke rasprave spomenuo bih djela Damiena Hirsta, britanskog umjetnika, rođenog 1965., u čijim djelima životinjski lik gubi svako autonomno ikonografsko značenje, gotovo zamjenjujući čovjeka. Hirst svojim seciranim životinjama želi pokazati nepostojanje razlike između organskog i anorganskog, između živog i neživog, između živih bića i staklenih izloga u prirodoslovnom muzeju i velikog prodajnog centra.